

**ՌՈՒՍ ՊՐԱՎՈՍԼԱՎ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹՅԱՆ
ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏՄԱՆ 60-ԱՄՅԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ՄՈՍԿՎԱՅՈՒՄ**

1978 թվականի մայիսի 24—29 օրերին Մոսկվայում ուսաց պատրիարքարանի նախաձեռնությամբ նշվեց ուս պրավոսլավ եկեղեցու պատրիարքության վերահաստատման 60-ամյա հոբելյանը: Այս առթիվ Հայոց Հայրապետը ևս եղբայրական հրավեր էր ստացել Նորին Սրբությունն ուսաց Տ. Պիմեն Սրբազան Պատրիարքից՝ մասնակցելու հոբելյանական հանդիսություններին:

Մայիսի 24-ին, չորեքշաբթի օրը, Վեհափառ Հայրապետը մեկնեց Մոսկվա: Այս առթիվ Հայոց Հայրապետին ողջեցում էր Վրաստանի թեմի հայոց առաջնորդ տ. Գևորգ Եպիսկոպոս Մերայդարյանը:

Երևանի օդանավակայանում Հայոց Հայրապետին ճանապարհեցին տ. Կոմիտաս, տ. Հուսիկ, տ. Տիրայր, տ. Արսեն, տ. Նարեկ սրբազանները, Մայր Աթոռի վարդապետները և այլ անձինք:

Հայոց Հայրապետին դեպի Մոսկվա ճանապարհեց նաև Հայկ. ՍՍՀ Միևիատրների խորհրդին առընթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահի տեղակալ Անդրանիկ Հասրաթյանը:

Մոսկվայի «Ռոմոդեդովո» օդանավակայանում Հայոց Հայրապետին անձամբ դիմավորեց և բարի գալուստ մաղթեց Նորին Սրբություն Տ. Պիմեն Պատրիարքը՝ ընկերակցությամբ տ. Ֆիլարետ, տ. Յուվենալի, տ. Ալեքսի միտրոպոլիտների, արքեպիսկոպոսների և եպիսկոպոսների:

Հանուն ՍՍՀՄ Միևիտրների խորհրդին առընթեր կրոնական պաշտամունքների խորհրդի, Հայոց Հայրապետին ողջունեց և բարի գալուստ մաղթեց խորհրդի նախագահի տեղակալ Պյոտր Մակարցևը:

Հանուն Մոսկվայի հայ եկեղեցու վարչության և հավատացյալների, Հայոց Հայրապետի ժամանումը ողջունեց նաև Ռուսաստանի և Նոր Նախիջևանի թեմի առաջնորդական տեղապահ տ. Տիրան վարդապետ Կյուրեղյանը:

Օղանավակայանի ընդունելության դահլիճում երկու Հայրապետների և նրանց շրախմբի անդամների միջև տեղի ունեցավ ջերմ զրույց, որից հետո Հայոց Հայրապետը առաջնորդվեց Մոսկվայի «Սուվետսկայա» հյուրանոց:

Մայիսի 25-ին, հինգշաբթի օրը, առավոտյան ժամը 10-ին, հոբելյանին հրավիրված բոլոր պատգամավորները Մոսկվայի ռուսաց ս. Հարության տաճարում ներկա եղան հանդիսավոր ժամերգությանը:

Այս առթիվ Ս. Պիմեն Սրբազան Պատրիարքը ջերմորեն ողջունեց ներկայությունը բոլոր պատգամավորների և ապա քարոզեց օրվա հանդիսության պատմական կարևոր նշանակության մասին:

Նույն օրը, ժամը 16-ին, «Սուվետսկայա» հյուրանոցի համերգային դահլիճում տեղի ունեցավ ռուս եկեղեցու պատրիարքության վերահաստատման 60-ամյակի հանդիսության բացումը, որտեղ բովանդակալից ու պատմական մի զեկուցումով հանդես եկավ Ս. Պիմեն Սրբազան Պատրիարքը՝ նշելով պատրիարքության վերահաստատումից հետո անցած վաթսուն տարիների ընթացքում կատարված հոգևոր, եկեղեցական, մշակութային, էկոմենիկ, հայրենասիրական և խաղաղասիրական կարևոր իրադարձությունները:

Նույն օրը, ժամը 19-ին, նույն տեղում գումարվեց հանդիսության երկրորդ միաստը, որտեղ ելույթ ունեցան հանդիսություններին հրավիրված բոլոր եկեղեցիների հոգևոր պետերն ու պատգամավորները:

Մայիսի 26-ին, ուրբաթ օրը, առավոտյան ժամը 10-ին, առաջինը հանդես եկավ Հայոց Հայրապետը հոբելյանի նշանակությանը նվիրված հետևյալ բովանդակալից զեկուցումով:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ Ս. Ս. ՎԱԶԳԵՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՀՈՐԵՆՅԱՆԱԿԱՆ ԽՈՍՔԸ ՀԱՆԳԻՍՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ

(Մոսկվա—մայիս 26, 1978)

Ձերդ Սրբություն, Սրբազան Պատրիարք Համայն Ռուսաստանի,

Գոհություն ենք տալիս բարին Աստծուն, որ այս պահին այստեղ ենք գտնվում, Ձեր կողքին, երբ Ձերդ Սրբությունը և ռուս պրավոսլավ մեծ եկեղեցին տոնախմբում եք ձեր պատրիարքական պատմական Աթոռի վերահաստատման վաթսունամյակը, մի պատմական նշանակալից իրադարձություն, կենսագործված շնորհիվ Ռուսաստանում սովետական կարգերի հաստատման: Մի պատմական ակտ, որ այդ, նշանակալից եղավ ոչ միայն ռուսաց պրավոսլավ եկեղեցու, այլև համայն քրիստոնյա եկեղեցիների ընտանիքի համար:

Այս գիտակցությամբ է, որ Մենք, հանուն Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու, ուրախ սրտով ողջունում ենք հիշատակության այս հանդիսավոր պահը և մեր եկեղեցու ու ժողովրդի աղոթքները միացնում ենք Ձեր աղոթք-

ներին, որպեսզի հավետ անասան մնա ռուսաց եկեղեցու պատրիարքական սուրբ Աթոռը և հավետ լուսապայծառ մնա ռուսաց պրավոսլավ եկեղեցին:

Հայտնի է բոլորիս այն նախախնամական դերը, որ ունեցավ ռուսաց եկեղեցին աշխարհում քրիստոնեության տարածման և ծաղկման գործում վերջին հազար տարիների ընթացքում:

Դարեր շարունակ նա հանդիսացավ քրիստոնեության ամենահզոր սյունը Արևելյան Եվրոպայում և առհասարակ ամբողջ Արևելքում: Բախտորոշ եղավ նրա առաքելությունը ոչ միայն զուտ կրոնական, այլև մշակութային, ընկերային և քաղաքական իմաստով: Ռուսաց եկեղեցին եղավ այն մշտավատ փարոսը, որից բաշխվեց աշխարհին ռուս ժողովրդի քրիստոնեական ոգեկանության անսպառ լույսը: Ռուս ժողովուրդը հազար տարիներ շարունակ անկորնչելի կրոնական, մշակութային ու արվեստի ինքնատիպ փայլում արժեքներով փառավորեց Քրիստոսի սուրբ և անմահ անունը: Այս իմաստով մենք՝ բոլոր քրիստոնյաներս, մենք՝ բոլոր եկեղեցիներս, երախտապարտ ենք ռուս քրիստոնյա ժողովրդին ու նրա եկեղեցուն:

Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցին այս վկայություններն է բերում նաև իր պատմությամբ: Դեռևս հնագույն շրջաններից սկսած, Կիլիկյան Ռուսաստանի օրերից, հաստատված են եղել եղբայրական հարաբերություններ մեր երկու եկեղեցիների միջև:

Այդ հարաբերությունները այնքան սերտ են դարձել, որ 12—18-րդ դարերում կատարվել են թարգմանություններ հայերենից-ռուսերեն՝ «Վարքս. Գրիգոր Լուսավորչի» և «Վարքս. Հռիփսիմեան կուսանաց» երկերի, իսկ ռուսերենից հայերեն է թարգմանվել «Վարքս. Բորիսի և Գլեբի» երկերը: Իսկ Նովգորոդի մոտ, Վոլխով գետի ափին, 1189 թվականին կառուցված Պրեպրաժենյան Ներեսիցի եկեղեցում, որմնանկարների շարքում նկարվել են ս. Գրիգոր Լուսավորչի և ս. Հռիփսիմե կուսի կերպարները: Հետաքրքրական է նաև, որ հեռավոր Կիլիկյան Հայաստանում 12-րդ դարում ապրող ու գործող մեր մեծագույն Հայրապետներից ս. Ներսես Շնորհալի կաթողիկոսը իր երկերում հիշել և գովաբանել է ռուս ժողովրդի անունը:

Ի Քրիստոս սիրո այս հարաբերությունները մեր քույր եկեղեցիների միջև հետզհետե զարգացան պատմության ընթացքում և առավել խորացան 1828 թվականից սկսած, երբ Արևելյան Հայաստանը միացավ Ռուսաստանին, մի պատմական իրադարձություն, որ փրկաբար եղավ հայ ժողովրդի և եկեղեցու համար, որի հարյուրհիսունամյակը լրանում է այս տարի: Հառաչիկա սեպտեմբեր և հոկտեմբեր ամիսներին Հայաստանում մեծ շուքով պիտի նշվի պատմական այդ իրադարձությունը, որը սկզբնավորեց հայ ժողովրդի ազգային, քաղաքական ու նաև եկեղեցական վերածնունդը: Այդ առթիվ ամբողջ մեր ժողովուրդը, որ ի Հայաստան և որ ի սփյուռս աշխարհի, մի անգամ ևս պիտի հայտնի իր երախտագիտությունը ռուս ազատարար ժողովրդի հանդեպ և մի անգամ ևս պիտի հաստատի այն պատմական ճշմարտությունը, որ Սովետական Միության հաղավային սահմանների վրա հայ ժողովուրդը, Սովետական Հայաստանը կա ու կմնա ամենահավատարիմ ու նվիրական եղբայրը ռուս Մեծ ժողովրդի: Մեր երկրում թե արտասահմանում չկա ճշմարիտ հայ մարդ, որ տաքեր մտածի:

Պետությունից անջատվելով ու պատրիարքության վերականգնումով ռուս պրավոսլավ եկեղեցին մտավ իր պատմության նոր փուլի մեջ, իր

առաքելության բուն ճամփին: Ապացույց, անցնող վաթսուն տարիների հիշատակության արժանի նրա իրագործումները հոգևոր-եկեղեցական, կրոնական դաստիարակության, հայրենասիրական, էկոմենիկ շարժման և խաղաղության պաշտպանության ռադիկալություններով:

Խոր հիացումով պարտ ենք հիշել այստեղ այն անձնագրի մասնակցությունը, որ ունեցավ ռուս հոգևորականությունը Հայրենական մեծ պատերազմի ահարկու տարիներին, մեկ սիրտ ու մեկ հոգի դարձան ռուս ժողովրդի բոլոր զավակների հետ, որոնք ներսական խղամբով պաշտպանեցին ու փրկեցին սովետական մեծ հայրենիքը, ջախջախելով գլուխն ու ճարմինը Հիտլերյան հրեշի:

Մենք այստեղ ցանկանում ենք կարևորությամբ ընդգծել մասնավորապես ռուս եկեղեցու և նրա լուսամիտ հոգևորականության ծավալած միջազգային գործունեությունը՝ ի պաշտպանություն աշխարհի խաղաղության դարձի և ժողովուրդների համերաշխ գործակցության:

Եթե ճշմարիտ է, որ Քրիստոսի Ավետարանը սիրո ու խաղաղության մի առաքելություն է երկրի վրա մարդկային ընկերության մեջ, ապա ռուսաց եկեղեցին մեր օրերին իր առավելագույնն է կատարում այդ գերազանցապես քրիստոնեական իդեալի կենսագործման համար, խաղաղասիրական իր գործունեությամբ ողելնելով նաև մյուս բույր եկեղեցիները, որոնց առաջին շարքերին է գտնվում նաև մեր եկեղեցին, Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցին:

Ռուս պրավոսլավ բազմադարյան եկեղեցին, շատ հարուստ և հիացումի արժանի ավանդություններով ու հոգևոր արժեքներով, մեր օրերին էլ հավատարիմ մնալով հանդերձ իր բազմադարյան ավանդություններին ու իր շատ հարուստ արժեքներին, իր սիրտն ու հոգին բացել է նաև այն մեծ հարցերին, որոնց առաջ է գտնվում ողջ մարդկությունը այսօր:

Ձերդ Սրբություն, այս զգացումներով ու խորհրդածություններով ողելնելով, Մեր սրտի բովանդակ ջերմությամբ ողջունում ենք ձեր պատմական մեծ եկեղեցու պատրիարքության վերանաստատման վաթսուամյակը և ներկայացնում ենք այստեղ Ձեզ Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու անհուն սերն ու հարգանքը, վստահեցնելով Ձեզ, որ անձամբ Մենք և հայ եկեղեցու բոլոր սպասավորներն ու ժողովուրդը պիտի մնանք միշտ ձեր կողքին, ռուս եկեղեցու և ռուս ժողովրդի կողքին, մեր եկեղեցիների կրոնական, էկոմենիկ, հայրենասիրական և խաղաղասիրական առաքելության լուսավոր ճանապարհի վրա:

Թող Աստված օրհնի ռուսաց պրավոսլավ եկեղեցին և միշտ փառքով պսակի նրա սրբազան գործը, այժմ և հավիության. ամեն:

Այս առթիվ Հայոց Հայրապետը Ս. Պիմեն Սրբազան Պատրիարքին նվիրեց ռուսերեն լեզվով 17-րդ դարի ձեռագիր մի սղոթագիրք:

Նույն օրը, ժամը 16-ին, նույն տեղում գումարվեց հորեկյանի եզրափակիչ նիստը, որտեղ նույններով հանդես եկան կրոնական տարբեր դավանությանց ներկայացուցիչներ:

Մայիսի 27-ին, շաբաթ օրը, առավոտյան, բոլոր պատգամավորները ս. Հարության տաճարում ներկա եղան հանդիսավոր պատարագին:

Մայիսի 28, կիրակի: Այսօր Զագորսկի վանքում մատուցվեց հանդիսավոր սուրբ պատարագ, որին ներկա եղան հորեկյանին մասնակցող բոլոր նրավիրյակները:

Սուրբ պատարագի ավարտին, ի պատիվ պատգամավորությունների, տրվեց ճաշկերույթ Ջագորսկի վանքում:

Նույն օրը, ժամը 16-ին, «Սովետական» հյուրանոցի համերգային դահլիճում տեղի ունեցավ համերգ հյուրերի պատվին: Համերգի առաջին մասում ելույթ ունեցան Մոսկվայի հոգևոր ճեմարանի սաները, իսկ երկրորդ մասում հանդես եկավ Ա. Ա. Յուրյովայի անվան պետական ակադեմիական երգչախումբը՝ ղեկավարությամբ ՌՍՖՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ Յուրի Ուխոմիր:

Մայիսի 29, երկուշաբթի: Այսօր հոբելյանական հանդիսությունների վերջին օրն էր: Ստավուտյան ժամը 11-ին, ի պատիվ բոլոր պատգամավորների և հյուրերի, տրվեց հրաժեշտի ճաշկերույթ, որին ներկա եղավ նաև Հայոց Հայրապետը:

Ընդունելությամբ նախագահում էր Տ. Պիմեն Սրբազան Պատրիարքը: Հանուն բոլոր պատգամավորների և հյուրերի, Հայոց Հայրապետը հանդես եկավ շնորհավորական և շնորհակալական հետևյալ հուզիչ խոսքով.

ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԽՈՍՔԸ ՀՐԱԺԵՇՏԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅԱՆ
ԺԱՄՍՆԱԿ

(29 մայիսի, Մոսկվա)

Ձերդ Սրբություն, սիրեցյալ եղբայր մեր ի Քրիստոս,

Իբրև Պատրիարք-կաթողիկոսը հայ առաքելական եկեղեցու, Մեզ համար մեծ ուրախություն է և պատիվ այս պահին Ձեզ ուղղել եղբայրական սիրո խոսք և բարի մաղթանքներ, բոլոր սրբազան պատրիարք մեր եղբայրների և բարձրաստիճան հոգևորականների անունից, որոնք Ձերդ Սրբության հրավերով մասնակցեցին ռուս պրավոսլավ սուրբ եկեղեցու պատրիարքության վերահաստատման 60-ամյակին նվիրված սրբազան արարողություններին և հանդիսություններին:

Ամենայն վատահությամբ Մենք կաբող ենք ասել, որ անցնող այս չորս օրերի ընթացքում խորապես ապրեցինք սաղմոսերգուի քաղցր զգացումը՝ թե՛ «Ինչքան բարի է և ինչքան վայելույ, երբ եղբայրներ միատեղ են զրտնըվում»:

Բոլորս զգացինք սուրբ Հոգու մխիթարիչ ներկայությունը մեր մեջ: Այս երկնային շնորհի համար մենք երախտապարտ ենք Ձեզ:

Մեր օրերի էկումենիկ հարաբերությունների զարգացման ճանապարհին, ահավասիկ, Ձերդ Սրբությունը մի աստվածահաճո քայլ ևս կատարեց դեպի առավել ամրապնդումը մեր եկեղեցիների սիրո միության, դեպի առավել ամրապնդումը մեր բոլորի եղբայրության:

Մենք հավատում ենք, որ էկումենիկ հարաբերությունների հետզհետե առավել զարգացմամբ, մեր միատեղ աղոթքներով և սերտ գործակցությամբ պիտի հաջողվեն ավելի ու ավելի սփռել մեր Փրկչի՝ Հիսուսի Քրիստոսի Ավետարանի լույսը մեր օրերի աշխարհի վրա, որպեսզի այդ ճառագայթումով լուսավորվի մարդկային արդի կյանքը, և մեր երկրագնդի վրա լինի ավելի արդարություն, ավելի մարդասիրություն և ավելի խաղաղություն: Մանավանդ խաղաղության համար պետք է անձանձրույթ աղոթենք ու լավատեսությամբ գործենք:

Այս խոհերով Մենք դիմում ենք Ձերդ Սրբությանը, որովհետև բազմազան ենք, թե անձամբ Դուք ներշնչված եք ավետարանական այս պատգամներով, և ձեր մեծ եկեղեցին՝ ոռոս պրավոսլավ եկեղեցին, տաանյակ տարիներից ի վեր իր սուրբ առաքելությունը ծավալում է նույն այս սրբազան պատգամների ոգով:

Մենք մաղթում ենք, որ Ձերդ Սրբության կյանքի օրերը լինեն միշտ արևոտ, միշտ խաղաղ, և Դուք շատ երկար տարիներ առաջնորդեք ձեր մեծ եկեղեցին ի փառս Աստուծո, ի մխիթարություն ձեր հավատացյալ ժողովրդի և հուրախություն մեզ բոլորիս, որ եղբայրաբար սիրում և հարգում ենք Ձեզ մեր սրտի բովանդակ ջերմությամբ:

Թույլ տվեք նաև, որ մեր բոլոր հոգևոր եղբայրների անունից սրտագին շնորհակալություն հայտենք Ձեր սրանչեյի ընդունելությանը և հյուրասիրությանը համար, որ առատորեն վալեկեցինք այս օրերին Մոսկվայում և Հագորսկում: Պիտի բաժանվենք Ձեզանից անմոռաց հիշատակներով, վերջստին հանդիպելու և վերստին միատեղ աղոթելու և ուրախանալու իղձով:

Այս առթիվ պարտինք նաև բոլոր պատգամավորների և հյուրերի անունից սրտագին շնորհակալություն հայտնել սովետական կառավարությանը, հանձին ՍՍՀՄ Միևիատրների խորհրդին առընթեր կրոնական պաշտամունքների խորհրդի նախագահ մեծարգո պր. Վլադիմիր Կուրոչևովին, այն բոլոր դյուրությունների համար, որոնք ընծայվեցին՝ հաջողությամբ անցկացնելու ոռոս պրավոսլավ սուրբ եկեղեցու այս սրանչեյի հանդիսությունները:

«Այլ ինքն Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս և Աստուած և Հայր մեր, որ սիրեացն զմեզ և ետ մեզ մխիթարութիւն յաիտենից և յոյս բարեաց շնորհօք, մխիթարեացէ զսիրտս ձեր և հաստատեացէ յամենայն բանս և ի զործս բարութեան» (Բ Թեա. Բ 15—16):

Վեհափառ Հայրապետը հորելյանական սույն հանդիսություններից հետո, մինչև հունիսի 9-ը, մնաց Մոսկվայում՝ նույն օրը մեկնելու համար հովիվապետական այցելության Լոնդոն:

